

הקריאה בתורה בשבת שקלים

שתי שיטות

מים ראשונים: כבר הזכרנו נושא זה בקצרה בדברינו [באחד באדר משמיעים על השקלים](#), כאן נרחיב מעט ונתמקד במחלוקת רב ושמואל מה קוראים בתורה בשבת שקלים, או במילים אחרות: מהי 'פרשת שקלים'.

מסכת מגילה דף כט א, ב – מחלוקת רב ושמואל

תנן התם: באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים.¹ בשלמא על הכלאים - דזמן זריעה היא.² אלא על השקלים מנלן? אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: דאמר קרא "זאת עולת חודש בחודשו לחודשי השנה" (במדבר כח יד). אמרה תורה: הַדָּשׁ והבא קרבן מתרומה חדשה.³ וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרנינן באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש.⁴ ... דתניא: שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום.⁵

....

מאי פרשת שקלים? רב אמר: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי" (במדבר כח א),⁶ ושמואל אמר: "כי תשא" (שמות ל יא-טז).

בשלמא למאן דאמר "כי תשא" - היינו דקרי לה 'פרשת שקלים', דכתיב בה "שקלים".⁷ אלא למאן דאמר "את קרבני לחמי לאשי", הכא מידי שקלים כתיבי התם? – אין (כֶּן), טעמא מאי - כדרבי טבי.⁸ בשלמא למאן דאמר "צו את בני ישראל" - משום דכתיבי קרבנות התם, כדרבי טבי. אלא למאן דאמר "כי תשא", קרבנות מי כתיבי? שקלים לאדנים כתיבי?⁹ - דתני רב יוסף: שלש תרומות הן, של מזבח למזבח, ושל אדנים לאדנים, ושל בדק הבית לבדק הבית.¹⁰

¹ "משמיעים" הוא כפשוטו מכריזים, בדומה למשל על ההכרזה על מועד ראש חודש, על הצדקה (תוספתא דמאי ג טז), על אבדה וכיוצא באלה. ראו פירוש הרמב"ם: "מכריזים עליהם כדי שיכין כל אחד ואחד שקלו, כדי שתהא תרומת הלשכה בעונתה" אבל חז"ל קבעו שהכרזה זו תלויה בקריאת קטע מתאים מהתורה, אולי דווקא בעקבות החורבן והפסקת התרומה עצמה. מה הוא קטע זה? ראו פירוש רש"י: "שגדלו הזרעים קצת וניצן ניכר". ובשטיינזלץ שם: "ובחודש זה מתחילים הצמחים להיות ניכרים והרי זה הזמן הראוי לטפל בענין זה".

² יש חודש מיוחד "לחודשי השנה" שהקרבנות שמביאים בו ("עולת חודש") מתחילים מחזור של שנה חדשה.

³ וחודש זה הוא בהכרח ניסן ויש להקדים לראש חודש אדר מסיבות מעשיות. ראו במקבילה במסכת ראש השנה ז ע"א, שם הקישור לא' בניסן הוא ברור יותר ונסמך על לשון "לחודשי השנה" שמצוי בפרשת שקלים (הפוחתת את ארבע השבתות המצוינות) ופרשת החודש (החותמת אותן): "אמר רבי יאשיה: אמר קרא: זאת עולת חודש בחודשו לחודשי השנה - אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה. וגמרי (למדנו) שנה - שנה מניסן, דכתיב: ראשון הוא לכם לחודשי השנה". היקש "לחודשי השנה" של פרשת החודש (שמות יב) ופרשת הקרבנות (במדבר כח). ועדיין, בהמשך הסוגייה שם שואלים מדוע א' בניסן ולא א' בתשרי. ראו אגב את שיטת רב טבי גם בירושלמי שקלים פרק א הלכה א ולצדה שיטת רב שמואל בר רב יצחק שא' בניסן מקורו בהקמת המשכן בתאריך זה (שמות מ יז, ראו דברינו [הקמת המשכן](#) בפרשת פקודי)..

⁴ ראו מקור בתוספתא מגילה ג ה. ולשיטת רשב"ג שם "שתי שבתות". לעניין השקלים, התאריך הקובע הוא א' בניסן שהוא "ראש השנה לשקלים", שממנו ואילך היו מביאים קרבנות ציבור מכספי השקלים החדשים ומפסיקים להשתמש בכספי השנה הקודמת. ראו גמרא שבת ז ע"א: "תנו רבנן: באחד בניסן ראש השנה לחדשים, ולעיבורין, ולתרומות שקלים". ההכרזה חודש מראש, בא' באדר, היא בדומה להלכה: "שלושים יום קודם החג שואלים ודורשים בהלכות החג".

⁵ זו פרשת קרבן תמיד שבראש סדרי הקרבנות בפרשת פנחס (במדבר פרק כח): בימות החול, שבתות, ראשי חודשים ומועדים. רב (הוא אבא אריכא) שהה מספר שנים בבית המדרש של רבי יהודה הנשיא בארץ וחזר לבבל. האם זה המנהג שהביא מארץ ישראל? אין לדעת. ומה גם שכל נושא הקריאה בתורה בשבת שקלים אינו מצוי בתלמוד הירושלמי.

⁶ זו שיטת שמואל שהתקבלה להלכה. להלן נראה לא מעט קשיים על שיטה זו, אבל נראה שהמילה "שקלים" וכמו כן "ונתנו איש כופר נפשו" והנתינה השווה של כל אחד מישראל ובסכום קבוע, הכריעו לטובת שיטה זו. ראו אחרית דבר – לשיטת שמואל.

⁷ נכון, יאמר רב, שבקריאת התורה בפרשת הקרבנות שאני מציע, לא מופיעה המילה שקלים, אבל היא כל מטרת תרומת השקלים: לחדש את קרבנות הציבור של השנה החדשה, כדרשה לעיל של רב טבי על הפסוק: "זאת עולת חודש בחודשו לחודשי השנה", ובה יש להתמקד. הגמרא לא שואלת ישירות על שיטת רב: מנא הני מילי? ורק אגב תשובתו לשאלה: איפה 'שקלים' בקריאת התורה? אנו מבינים שדרשת רב טבי היא המקור בתורה למצוות השקלים - לתרומה השנתית של כל אדם מישראל לקרבנות המקדש.

⁸ עד כאן הקושיה. הגלגל מתהפך (כדרכה של הגמרא שמבקשת לברר כל דבר עד תומו) והשאלה כאן היא על שיטת שמואל. 'הניחא' לשיטת רב שכפי שראינו נשענת על דרשת רב טבי ומתמקדת בקרבנות שהם הייעוד של תרומת השקלים, אבל לשיטת שמואל שמתמקדת על המילה 'שקלים' שבתורה, הרי התרומה שבפרשת "כי תשא" היא בכלל לאדני המשכן! והיא חד-פעמית ולא כל שנה!

⁹ כאן נזקק שמואל לדרשת רב יוסף שבפרשת "כי תשא" מדובר בשלוש תרומות. לא רק תרומת האדנים (שחוזרת ונזכרת בראש פרשת פקודי), אלא גם התרומה למזבח, היינו השקלים לקרבנות, ותרומה לבדק הבית (שמקבלת חיזוק מהפטרת שבת שקלים, אך מרחיקה אותנו שוב מתרומת השקלים ומקשה עוד על שיטת שמואל). ראו פירוש רש"י בראש פרשת כי תשא שמביא את שיטת

בשלמא למאן דאמר "כי תשא" היינו דשני האי ראש חדש משאר ראשי חדשים, אלא למאן דאמר "צו את בני ישראל ... את קרבני לחמי לאשי", מאי שְׁנִי? ¹¹ שְׁנִי! דאילו ראשי חדשים ¹² קרו שיתא בעניינא דיומא, וחד קרי בדראש חודש, ואילו האידנא קרו תלתא בעניינא דיומא וארבעה קרו בדראש חודש. ¹³

....

מיתבי: חל להיות בפרשה הסמוכה לה, בין מלפניה בין מלאחריה - קורין אותה, וכופלין אותה. ¹⁴ בשלמא למאן דאמר כי תשא - היינו דמתרמי בההוא זימנא, אלא למאן דאמר צו את קרבני, מי מתרמי בההוא זימנא? - אִין, לבני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין. ¹⁵

תניא כוותיה דשמואל: ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהודע הכהן. ¹⁶ אמר רבי יצחק נפחא: ראש חודש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות וקורין בהן, אחד בענייניו של יום, ואחד בשל ראש חודש, ואחד בכי תשא. ¹⁷

אחרית דבר – לשיטת שמואל

כאמור כבר לעיל (הערה 7) שיטת שמואל היא שהתקבלה להלכה, למרות שבפשט המקרא תרומת השקלים שבפרשת כי תשא היא חד-פעמית ואינה של קרבנות ציבור למזבח. גם הקריאה במפטיר של התרומה למקדש בימי יואש המלך ויהודע הכהן הגדול היא תרומה לבדק הבית, לא לקרבנות ולהוצאות השוטפות! אך נראה שגברה המילה "שקלים" ובזכותה הועדפה הקריאה בשיטת שמואל של "כי תשא". ¹⁸ נראה עוד, שגם נשיאת הראש "כי תשא את ראש בני ישראל", מוטב כופר הנפש: "ונתנו איש כופר נפשו ... ולא יהיה בהם נגף", הנתינה השווה של כל אחד מישראל ובסכום קבוע: "הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחְצֵית הַשֶּׁקֶל לְתֵת אֶת תְּרוּמַת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁיכֶם", הכריעו לטובת שיטה זו. יש משהו חגיגי, מחייב ומעודד בפסוקים שבראש פרק ל בשמות, פרשת כי תשא. ¹⁹ נראה שלא בכדי אומצה שיטה זו גם בפיטוי ארץ ישראל לשבת שקלים (אולי לאחר ששיטת שמואל פשטה בכל קהילות ישראל). האם תיתכן סיבה נוספת לקביעת ההלכה כשמואל, היינו להעדפת הקריאה בפרשת "כי תשא"?

רב יוסף (ששמואל מאמץ) על שלוש התרומות. וראו עוד שיטה זו בירושלמי שקלים א א בשם ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן. ושם שלוש התרומות נדרשות כבר בפרשת תרומה.

¹¹ שוב שאלה על שיטת רב שקוראים בקרבנות של ספר במדבר: במה שונה או מיוחדת הקריאה בשבת שקלים בהשוואה לקריאה בתורה של כל ראש חודש?

¹² שחלים בשבת יש לומר, כשהעם מתכנס. ראו לשון המשנה במגילה ג ד: "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת, קורין בפרשת שקלים" ורק אח"כ משלימה המשנה עם המקרים בהם ראש חודש אדר חל באמצע השבוע שאז יש להקדים ולקרוא בפרשת שקלים שבת קודם (ובשבת שאחרי ראש חודש אדר – "מפסיקם", כלשון משנה מגילה פרק ג משנה ד המובאת להלן).

¹³ התשובה: יש שוני. בראש חודש (שחל בשבת) קוראים שישה קרואים בפרשה הרגילה והשביעי במוספי ראש חודש (והיכן המפטיר? האם השביעי הוא גם המפטיר?), ואילו בפרשת שקלים (בשיטת רב) קוראים שלושה קרואים בפרשה הרגילה וארבעה במוספי ראש חודש (שיטה מעניינת שמזכירה את קריאת התורה בימינו, שלושה קרואים בימי חול שני וחמישי וארבעה בראשי חדשים). מהתשובה כמו מהשאלה רואים בברור שעיקר המנהג הוא לקרוא באחד שחל בשבת!

¹⁴ שבשנים רבות (לא מעוברות) שבת שקלים חלה בלוח השנה בשבת פרשת כי תשא (או סמוך לה), בסדר קריאת פרשות השבוע (בשיטה של מחזור שנתי וכמנהג בני בבל). במקרה כזה, קוראים את "כי תשא" פעמיים (ואם שבת שקלים חלה באמצע השבוע, בסמוך לפרשת כי תשא, ניתן לעבור בקלות מפרשת השבוע לפרשת שקלים בלי צורך לגלול או להוציא ספר תורה נוסף). מציאות כזו לא תיתכן בשיטת רב, משום שאת פרשת פנחס קוראים בקיץ) והרי זה סיוע נוסף לשיטת שמואל.

¹⁵ תשובת הגמרא שצירוף או סמיכות באלה ייתכנו גם לשיטת רב, בארץ ישראל לפיה קראו בשבתות סדרים שהם קצרים יותר מהפרשות וקריאה זו השתרעה על כשלוש שנים. קטע זה בגמרא "לבני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין" הוא מקור לשיטה הארץ ישראלית. ראו המחשת שיטה זו [באתר סידרא](#).

¹⁶ לקראת סיום הדיון מביאה הגמרא ברייתא שתומכת בשיטת שמואל. ראו שוב משנה מגילה פרק ג משנה ד: "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים. חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת וכו'", ובתוספתא מגילה (ליברמן) פרק ג הלכה א: "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים ומפטירין פרשת שקלים שביהודע הכהן. אי זו היא שבת ראשונה? כל שראש חדש אדר חל להיות בתוכה אפילו בערב שבת".

¹⁷ זו שיטת בבל שאנו נוהגים בה היום וכל זה למנוע טרחא דציבורא שימתינו לגלילת הספר ממקום קריאה אחד לאחר. אמנם, על פי הקטע לעיל "קוראים וכופלים אותה" (הערה 14), אפשר בעקרון להסתפק בשני ספרי תורה, אך כך פשט המנהג שאמנם קצת מכביד ויוצאת טרחת הציבור בהפסדה, אבל מכבד ספרי תורה שאנשים תורמים לבית הכנסת וחשוב להם שיקראו בהם. ובארץ ישראל יש שהיו קוראים את פרשת שקלים לצד הקריאה הרגילה בסדרים (הערה 15), אך יש שבארבע השבתות המצוינות קראו רק בקריאה המיוחדת: שקלים, זכור, פרה, החודש, לכל שבעה הקרואים וממילא הוציאו רק ספר תורה אחד.

¹⁸ ראו לעיל בפתיחת השקלא וטריא של הגמרא בין שתי השיטות: "בשלמא למאן דאמר "כי תשא" - היינו דקרי לה 'פרשת שקלים', דכתיב בה "שקלים".

¹⁹ "כי תשא את ראש" מזכיר כמוהו גם את ברכת כהנים: "ישא ה' פניו אליך" ואולי עוד פסוקים על נשיאת ראש לטובה ולקוממיות. מנגד, ראו מדרש ספרי במדבר נשא מב, במדבר רבה נשא יא ז, גמרא נדה ע ב, על העימות כביכול בין הפסוק "ישא ה' פניו אליך" והפסוק: "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (דברים י ז) - כיצד יתקיימו שני כתובים אלה?

אחרית דבר – לשיטת רב

שיטת רב שקוראים בשבת שקלים בפרשת הקורבנות בספר במדבר אמנם לא התקבלה להלכה, אבל יש לה טיעון חזק. היא מתמקדת ביעד של מצוות נתינת השקלים - קורבנות הציבור: תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואנו רוצים להציע חיזוק רעיוני (לא להלכה כמובן) לשיטת רב שאולי בכל זאת הביא אותה מבית מדרשו של רבי יהודה הנשיא ונהגה במקצת קהילות ארץ ישראל זמן מה עד שנדחתה סופית בתלמוד הבבלי.²⁰ העיתוי של א' באדר שחל בשבת, שבמשנה שקלים נשמע עיקר,²¹ אך בלוח השנה שלנו הוא נדיר. ברוב שנים, ראש חודש אדר חל באמצע השבוע ואת פרשת שקלים קוראים בשבת שלפני. אך כאשר אחד באדר בו משמיעים על השקלים חל בשבת,²² כגון בשנת תשפ"ה בה נכתב דף זה, נראה שיש טעם טוב לשיטת רב. בשיטת שמואל על פיה אנו נוהגים מוציאים שלושה ספרי תורה כפי שראינו לעיל. אך לשיטת רב מספיק ספר תורה אחד (!) אפשר לקרוא את פסוקים א-טו של פרק כח בספר במדבר שיוצרים רצף נאה של מצוות שקלים ועיני דיומא: קרבן תמיד יום ביומו, מוספי שבת (שבשבת רגילה לא נקראים משום שהם רק שני פסוקים) ומוספי ראש חודש.²³ והרי לנו המשולש: שקלים, שבת, ראש חודש, בקריאה רציפה ובמקום אחד בתורה.²⁴

מחלוקת הצדוקים והפרושים – מי תורם למקדש²⁵

מגילת תענית: מן רש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד²⁶
סכוליון נוסח פ: שהיו הצדוקים אומרים: מביאים תמידין משל יחיד. זה מביא שבת אחת וזה מביא שתי שבתות וזה מביא שלושים יום. ומה היו אומרים, אמרו: כתוב בתורה: "את הכבש אחד תעשה בבקר וגו'".²⁷ אמרו להם חכמים: אי אתם רשאים לעשות כן, לפי שאין קרבן ציבור אלא מכל ישראל, שנאמר: "צו את בני ישראל... תשמרו להקריב לי במועדו" - שיהו כולם באין מתרומת הלשכה... וכשגברו עליהם ונצחום עשאוים ימים טובים.²⁸

חודש טוב והרבו בשמחה

מחלקי המים

²⁰ כמצוין לעיל, הדיון "מאי פרשת שקלים" לא נזכר במקורות התנאיים (משנה ותוספתא) ולא בתלמוד הירושלמי. האם בארץ ישראל הסתפקו בהכרזה, או שכל קהילה בחרה את הקטע בתורה שנראה לה?
²¹ ראו שוב משנה מגילה פרק ג משנה ד: "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים. חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר וכו'".
²² ומשום שבשבת העם מתכנס בבתי הכנסת, מקבל המשפט "באחד באדר משמיעים על השקלים" משמעות מיוחדת.
²³ ובמנהג ארץ ישראל, בשבתות המצוינות: שקלים, זכור, פרה, החודש, לא קראו בסדר התורה השוטף, אלא רק בקריאה המיוחדת של אותה שבת, מה שהיום אנו קוראים למפטיר.
²⁴ למצער, נכון ונזכור שהקריאה לראש חודש (ספר התורה השני) היא הקריאה לפרשת שקלים כשיטת רב והרי לנו: רב בספר התורה השני ושמואל בספר התורה השלישי. ראש חודש מזכה למוספי שבת כפעמיים בשנה, ומזכה לשיטת רב פעם במספר שנים.
²⁵ עם 'סגירת הגיליון' התגלגל ובה לידנו מקור חשוב זה המתאר את אחת המחלוקת העזה בין הצדוקים לפרושים בנושא תרומת השקלים.
²⁶ מגילת תענית מונה את כל הימים בהם אין להתענות או להספיד, משום שבימים אלה אירע דבר טוב לעם ישראל. וכאן מה שאירע הוא "איתוקם תמידא" - הוקם התמיד.
²⁷ תעשה בלשון יחיד.
²⁸ ובנוסח סכוליון א: "שהיו חכמים אומרים: אין התמידים באין משל צבור. ביתוסין אומרים: משל יחיד הן באין, שנאמר: את הכבש אחד תעשה בבקר, ליחיד משמע. וחכמים אומרים: תשמרו להקריב לי, לרבים משמע. התקינו שיהא היחיד שוקל שקליו ונותן כל שנה ושנה, ויהיה תמיד קרב משל צבור. והיינו דאמרין: איתוקם תמידא". נחלקו הצדוקים והפרושים המרכזיות: האם התרומות למקדש, לקרבנות ולהוצאות השוטפות, הם תרומת יחיד כפי נדבת לבו, או שמא חובת ציבור ובסכום קצוב וידוע. הצדוקים שהיו מעשירי העם ומחוברים לכהונה הגדולה ששלטה ביד רמה במקדש ואוצרותיו, נכסו לעצמם ולקרוביהם תרומות אלה: זה תורם קרבנות השבת הקרובה, זה תורם את קרבנות ראש חודש וכו' ול"עמך" אין יד במקדש. באו הפרושים ואמרו: לא! יד כולם שווה בתרומה למקדש. מה שגם גרם, עפ"י עדויות חיצוניות (פילון, יוסף בן מתתיהו) לחיבור חשוב עם יהודי התפוצות שהיו שולחים תרומותיהם למקדש בטקס גדול מידי שנה בשנה. מה כל זה קשור לנושא הקריאה בתורה? נראה לנו לומר שהפסוק: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט" עמד לנגד עיני הפרושים בבואם לתקן תקנה עממית חשובה זו ואם אכן כך, הרי זה סיוע נוסף לשיטת שמואל שהקריאה בתורה בפרשת שקלים היא "כי תשא". ולמידע נוסף בפרשה מעניינת זו ובמצוות שקלים בכלל, ראו הרצאה של פרופ' ורד מעם: [הוויכוח הפוליטי על קרבן התמיד](#).